

Történelem olvasmányokban

Már a népiskola felsőbb osztályaiban is haszonnal felhasználhatók egyes szépirodalmi művek részletei arra, hogy velük a tanulókat a tárgyalat korba beéltessük, behelyezzük. Kapóra jön a közelgő Szent István-évvel kapcsolatban *Herczeg Ferenc: Pogányok* című műve, melynek alábbi részleteit tartjuk alkalmasnak a pogány magyarság áttérésének megvilágítására.

A részlet olvasmánytárgyalás formájában tárgyalandó s a történelem órán felhasználható.

A pogányok

Alpár most egyszerre megállította a paripáját és megragadta Vata karját.

— Látod, uram? Látod?

Benn, az erdő méhében, a végtelennek tetsző messziségben, csillag világított erős fehér fénnel.

— Hallod, uram? Hallod?

Ének hallatszott az éjszakából... Ezer ember éneke... Nem is ének volt az, inkább valami kétségbeesett szomorú vonyítás. A fekete reménytelenség, az örjögő fájdalom gyászos dala. Mintha ezer farkas gyászolna a kölyke véres teteme fölött.

— Halotti tort ülnek, — suttogta Vata.

— Vajjon kit temetnek így? — kérdezte Alpár megborzadva.

— Nem tudom. De ha maga az öreg Isten halt volna meg, az erdő lakói őt sem gyászolhatnák különben...

A két pogány vezért, aki máskülönben hiréből ismerte csak a félelmet, hideg futotta végig. Egyikük sem merte megsarkantyuzni a paripáját. A lovaik ólomlábán haladtak előre, de így is elég jókor elérték a szörnyű gyász helyét.

Nagy tisztást találtak az erdő közepén. A tisztáson égett a halotti máglya, oly óriás faalkotmány, aminőt talán Attila király temetése óta nem építettek. A máglya körül helyezkedett el a gyászoló család; több ezer ember. Vének és ifjak, fényes ruhás főemberek és rongyos szegény emberek, de harcosok valamennyien. Ott ültek és állottak a lobogó máglya körül, fantasztikus csoportokban. Sokan összeölelkeztek közülük, mint a testvérek, apjuk temetésén; nagy fájdalomában némelyik a szomszédja vállára hajtotta a fejét; egyesek a gyöpön fetrengtek. Az egész erdő rengett, zokogott, hörgött és vivódott.

Vata a nyeregéből leszállott és megszólított egy vén embert:

— Kit temettek itt?

Az öreg feléje fordította üveges szemeit, de nem válaszolt, csak bólongatott a fehér fejével.

Vata ur ekkor utat tört magának a tömegben keresztül és a máglyához lépett.

Leszurt csataparipája mellett, fényes fegyverzetű, hosszú termetű ifju feküdt a tűzben. A felcsapó lángok még nem érintették a tetemet, de körülölelték és tüzes harangot formáltak fölötte.

Amint Vata ur meglátta az ifju halott arcát, olyan rekedt üvöltést hallatott, mint a gazdáját sirató komondor; azután kihuzta övéből a kését, kivágta tulajdon bal halántékáról a hajfürtöt és beledobta a tűzbe.

Alpár is odalépett a máglyához.

Életében sohasem látta még a vitézt, most mégis tüstént megismerte. Vonásai oly szilárdak, mintha vasból kovácsolták volna. Az orra erősen hajlott, a száján és a homlokán a fölséges nyugalom, az isteni gög kifejezése ül. A koponyája kerek és hatalmas, mint a tigrisé. A tagjai hosszúak, mint Árpád minden ivadékaé. Inas, barna kezének dermedt ujjai erősen fogják a vezéri buzogányt. Kezén a köröm íves és hegyes, mint a sas körme... A máglyán fekvő is uralkodik még a körülötte csoportosuló tömeg fölött.

Alpár kihuzta gyöngyös hüvelyéből a kését, hogy fűrtöt vágjon a hajából.

Vége, mindennek vége! Magyar rónák, magyar puszták, teljetekek be könnyel és gyásszal, mert Leventével együtt meghalt a magyarok Öreg Istene is. Levente volt az utolsó Árpád, aki áldozott neki a dombokon. Ezentúl senki sem áldoz már neki, nem is lesz a szabad urak Istene, csak a bujdosó koldusoké, akik suttogva emlegetik nevét az erdők nyirkos homályában... És meghalt az ősi magyarság is. Soha nem lesz többet szabad a magyar, mert sorsát nem a tulajdon akaratával fogja többé intézni, hanem oltárok előtt térdepelve és a népek tanácsában furfangoskodva fogja kikönyörögni. Véget ért a külön magyar isten, a külön magyar világ pompás álma; a magyar most már együtt legel és együtt tülekedik a nép-nyájak közös legelőjén. Vége, mindennek vége! Hiába építettek hát hegyet holttestekből, hogy megostromolják az eget és megállítsák útjában a napot; az idő mindenható lehellelte visszavetette őket a föld porába, ahonnan föltámadtak. Hiába-váló volt a pogányság elszánt ostroma; utjokat állotta a kor, mint az egekig érő vasbástya. Mindennek vége!

Amint Alpár elgondolkozva nézte a máglya tűzét, egyszerre különös világosság támadt a lelkében. És ekkor megértette, hogy az ő háborujok elejétől fogva reménytelen volt. A pogányság elvesztette a csatáját már akkor, mikor még csak kantározott. Mert ők azért fegyverkeztek, hogy testeket öljenek; a hatalmas ellenség azonban nem a testekben, hanem a lelkekben lakozik. Az erős hit ellen nem lehet kopjával harcolni, csak még erősebb hittel. Nekik pedig nincsen hitük. Ő maga is, de bizonyára Vata is régen nem tudtak már hinni a táltosok és a javasemberek együgyű babonáiban; tetették magukat, mintha hinnének, erőlködtek is, hogy higgyenek, de — hinni nem tudtak.

A fekete papok valami rettenetes mesterségre tanították meg a nemzetet; megtanították *gondolkozni*. A boldog állatból ember lett és aki ember, az szenved, mert *gondolkozik*.

Az olvasmánytárgyaláshoz szükséges tudnivalók. A nagy besenyő vezérnek, Thonuzóbának fiát, Alpárt, kereszténynek és papnak nevelték, de a boldogtalan ifju nem tudta feledni a pusztát, melynek népe várta az ő visszatértét. Az egész ország forrongott az új tanoktól (kereszténység), melyeket István király terjesztett el az országban, s a különböző törzsek, amelyek még a pogánysághoz szitottak, izzóan gyűlöltek az új vallást hirdető *idegeneket*. Legszilajabban a besenyők viselkedtek. Vezérük egy asszony volt, Seruzád, aki gunyt üzött a kereszt védelmezőiből. A szelidlelkű Gellért püspök Alpárt — papi nevén Márton kanonokot — küldte ki e vad nép megfékezésére és megtérítésére. Alpárt népe nagy lelkesedéssel fogadta s az ifju lelkében is felébredt a szabadság után való leküzdhetetlen vágy. Megalázta ugyan a »pusztai asszonyt«, Seruzádot, összetörte a pogányok bálványait is, berkeiket is felgyújtotta mind, de már tudta előre, hogy nem bír megmaradni az igaz hit védelmezésében.

Történelmi háttér: Az új és régi vallás között kitört az elkerülhetetlennek látszó harc. Péter király ellen pártot ütöttek a magyarok s a Lengyelországba menekült hercegeket hívták haza (Endre, Béla s Levente). Az idegenek és szerzetesek rémülten menekültek az egyre szaporodó lázadók elől. Az országot a német császár hübéreinek ajánló Pétert Vata vezér kiszalasztotta, a templomokat, klastromokat felgyújtották, a férfiakat kegyetlenül üldözték s ennek az üldözésnek egyik vezetője Alpár volt, aki besenyői élén aratta diadalait. Mégsem ért el sikert. Endre herceg ugyanis, amikor királlyá koronáztatta magát, a keresztények mellé szegődött és gyilkos támadásokkal tizedelte a pogányokat, akik Gellért mártíróságán s az ennek nyomában történt csodákon megdöbbenve, egyre jobban elcsüggedtek. Így ért véget az utolsó pogány lázadás.

Ez a föld..

*Ez az ország az én hazám,
Szeretem is hön, igazán;
Szeretem minden rög földjét,
A bánatát, az örömét.*

*Hej, pedig most több a bánat!
A magyar szem mást se láthat.
Bizony, szegény Magyarország,
Rád szakadt a szomorúság.*

*Ezeréves földed oda:
A magyarnak bús kaloda,
tótnak, szerbnek és oláhnak
gaz hadai úgy cibálnak!*

*Kincses Erdély, drága Bánát,
Felvidékünk, jaj, mi vár rád?
Nem hallhatunk Rólatok jót:
Feleditek a magyar szót.*

*De nem, azt mi nem engedjük,
Ha megnövünk, megyünk együtt,
kiverjük a bitang hordát,
s ismét nagy lesz Magyarország!*